

uitkomen van de eieren, die normaal gesproken vier tot tien centimeter onder het maaiveld liggen. Het niet verbrand zijn van de eieren kan mogelijk verklaard worden door de afwezigheid van wortels op de betreffende plekken.

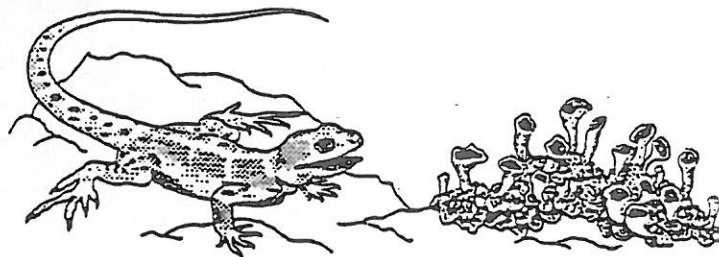
Jonge hagedisjes

Indien de jonge hagedissen mobiel genoeg zijn om op de plekken te komen die niet verbrand zijn schatten we hun overlevingskansen hoog in. Die plekken zijn overal verspreid wel te vinden en bovendien zijn de verbrande delen van het gebied al weer

behoorlijk begroeid. De verhouding tussen juvenielen en adulten is waarschijnlijk verstoord en dus zullen er een aantal jaren minder eieren gelegd worden. Dit hoeft voor een populatie van lang levende dieren geen grote gevolgen te hebben. Bovendien kunnen hagedissen van elders zich vestigen op de opgevallen plaatsen. Wij vermoeden dat de hagedissen-populatie in dit gebied niet vernietigd is, maar een nieuwe start doormaakt. Er hoeft dus niet gevreesd te worden voor de hagedissenpopulatie in het verbrande deel van de Kennemerduinen.

Vindplaats van
uitgekomen
eitjes op de
verbrande
helling.
oktober 1994

NATUURLIJKE EILEGPLAATSEN VAN RINGSLANGEN IN FRIESLAND

Hans van den Bogert & Andries van der Veen

In het voorjaar van 1994 ontdekte Andries van der Veen een natuurlijke eilegplaats van de ringslang. In het Diaconieveen onder Nijeberkoop, waar hij een traject loopt voor het Meetnet Reptielen, zag hij vóór een pijpestropol enkele uitgekomen eieren van de ringslang liggen. Ze lagen voor een gangetje en op het eind daarvan lag de rest van een cluster eieren, ±35 stuks. De pijpestropol is zeer oud, staat 25cm boven de grond en is

begroeid met dopheide en mossen. De pol staat in een vochtig deel van het veen, dat in de jaren '83-'84 geplagd werd en nu begroeid is met struikheide, kraaiheide, dopheide, pijpestro, hier en daar veenpluis, eenjarig wollegras, kleine veenbes, lavendelheide en veenmosses.

Het gangetje naar de eieren was verruimd, vermoedelijk door een bunzing, die enkele

eidoppen naar buiten gewerkt had waardoor deze legplaats ontdekt werd. Deze ontdekking in het voorjaar luidde een spectaculaire reeks van andere ringslang waarnemingen in langs de Tjonger, in de zomer van 1994.

Zwangere vrouwtjes langs de Tjonger

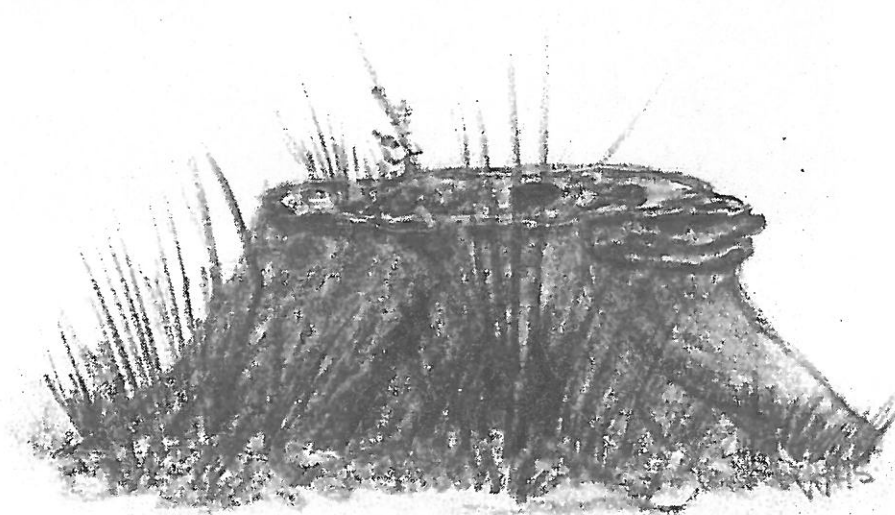
Op 21 juni 1994 werden 21 volwassen ringslangen, en enkele juvenielen gezien langs de oever van de Tjonger. Ze lagen op betrekkelijk korte afstand van elkaar, op zeer vermolmden stobben, overblijfsels van afgezaagde populieren. We bekeken 53 stobben, op zeven daarvan lag één ringslang; op vier stobben twee ringslangen en op één stobbe lagen zes ringslangen. Op twee andere stobben lag een vervellingshuid. De dieren hadden naar schatting een lengte van: 70 cm (vijf slangen); 80 cm (twee slangen); 90 cm (twee slangen); 100 cm (tien slangen) en 120 cm (twee slangen).

Door de lengte en dikte van de dieren vermoedden we dat we met zwangere vrouwtjes te maken hadden. Temeer daar de ringslangen de gehele dag (21 juni) op de stobben bleven liggen. Op het eind van de dag vonden we weer nieuwe vervellingshuiden. Acht dagen later werden opnieuw vervellingshuiden aangetroffen, maar toen

lagen de slangen niet meer te zonnen op de stobben. Wel zagen we enkele dieren door de vegetatie kruipen.. We vermoedden dat de eieren toen (29 juni) gelegd waren.

Ei-controle

Drie weken later op 22 juli deden we een steekproef in vier stobben om te zien of er eieren waren. Dat was in alle vier stobben het geval. De werkwijze daarbij ging als volgt. In de stobbe waren openingen te zien, waarin de ringslangen ook weggekropen waren toen ze gestoord werden. Het was mogelijk met de hand voorzichtig een opening in te gaan tot 25 à 30 cm diepte waar de eieren lagen. Die kon je duidelijk aftasten. Uiteraard hebben we geen eieren uitgehaald, dus ook niet geteld. Maar waarschijnlijk hadden meer dieren dezelfde ruimte gebruikt, temeer omdat het zo gemakkelijk was om in de molm een ruimte te drukken. Plaatsgebrek was er dus niet. Na de controle hebben we de openingen en gangetjes gedicht met bladeren en grassen. Wat opviel was dat de eieren steeds tegen de zuidoostkant in de stobben lagen, ook de gangetjes liepen die kant op. Mogelijk is dat een aanwijzing dat de slangen zelf de gangen en de leg ruimten erachter met kop en lijf in de molm geperst hebben, en niet bijvoorbeeld een oude zoogdiergang gebruikt hebben.

Tekening: Wiebe Scheenstra

Vervellingshuidjes

Op zondag 21 augustus 1994 bezochten we de stobben opnieuw. Het tijdstip was goed gekozen, de meeste eieren waren kortgeleden uitgekomen. We hebben alle 53 stobben bekeken en minstens 19 daarvan hadden gefunctioneerd als broeiplaats voor ringslang-eieren! We konden dat op diverse manieren zien:

1) kleine, net uitgekomen ringslangetjes vonden we bij 12 stobben, 37 in totaal. Sommigen stonden op het punt van vervellen

(dit gebeurt binnen enkele dagen na de geboorte)

2) huidjes van pasvervelde kleine slangetjes, bij 13 stobben;

3) in twee stobben lagen eieren die nog moesten uitkomen; ook waren er eieren die aan het uitkomen waren. Het was prachtig. De stobben waar we niet direct jongen of velletjes zagen hebben we met rust gelaten. Mogelijk hebben we dus nog stobben met eieren gemist.

Overwinteren

We vroegen ons af of ringslangen ook in de stobben zouden overwinteren. We hebben dat gecontroleerd tijdens de laatste weken van september en de eerste van oktober.

Op zonnige dagen zijn ringslangen in die periode op de overwinteringsplekken te zien. Ze waren er niet. We vermoeden dat ze in de wallen overwinteren die hier en daar evenwijdig aan de Tjonger liggen.

*Tjonger
vallei.
foto Wiebe
Scheenstra*

De Tjongervallei

Waarom is deze zo geschikt voor ringslangen? Het is een relatief kleine gekanaliseerde rivier met brede oeverlanden die voor het grootste deel afgegraven zijn, resulterend in een mozaïek van natuurgebieden (hei, bos en vennen) en weilanden. Bij de kanalisering in ±1870 zijn er dijken en wallen opgeworpen waarvan ringslangen profiteren. Parallel met de Tjonger, op 15m afstand loopt een brede sloot. Pal naast deze sloot op de dijkskruin werden in 1950 over een lengte van 3 km populieren geplant, zes meter van elkaar af. Na 35 jaar, dus in 1985, werden ze omgezaagd. De overgebleven stobben steken 30 tot 40cm boven het maaiveld uit en hebben een gemiddelde diameter van 50 cm. Van binnen zijn ze zeer vermolmd en aan de buitenzijden parasiteert de platte Tonderzwam. Tussen de stobbe is het gras hoog opgeschoten en groeien struiken hetgeen de stobben aan het oog onttrekt. Van boven zijn de stobben kaal of licht begroeid met mossen en grasjes, anderen zijn dichtbegroeid.

Achter de stobben, bereikbaar voor zonneschijn, ligt de 2,5 m brede sloot met zwakstromend water waarin kwel voorkomt. In de sloot groeit waterviolier, holpijp, grote waterranonkel, gele waterkers, gele plomp, pijlkruid, grote waterweegbree en kroos. In de oever staan zwanebloem, gele lis, moerasspirea en andere moerassoorten, ook zeggesoorten waaronder de voor Friesland zeldzame Blaaszegge. Langs de sloot worden veel bruine kikkers en gewone padden aangetroffen, ook heikikkers. De dijkskruin die 10 m breed is wordt begraasd met schapen en twee maal per jaar wordt gemaaid. Het gras wordt afgevoerd, er wordt geen kunstmest gestrooid. Het talud van de Tjonger bestaat uit steenstort waardoor dieren gemakkelijk in en uit water kunnen komen.

We verwachten dat de populatie ringslangen in de Tjongervallei honderden dieren groot is.